

Viimased viiskümmend konspekteeritud

Eesti Vabariigi saabudes koostati koolide tarvis esmalt uued ja õiged ajalooõpikud. Kuidas aga käsitletakse praegu hiljutist "eesti nõukogude kirjandust", sotsialistlikku realismi, parteiliselt puhast ja rahvalikku kirjandust?

Paradigmaatiline muudatus sünnitab vajaduse uute juhtnööride järele. Lõpuks on oodatud õppematerjal, eesti kirjandus 1940–1991, kirjandusteadlase osava sule alt massideni jõudmas.

Kristallpuhas kangelane ja teised

Pärt Liase sõnul tahtis ta teha õpikut, kus oleks koos eesti kirjanduse viimased viiskümmend aastat pluss tollaste ühiskondlik–poliitiliste küsimuste läbivalgustus. Poliitikat on raamatusse saanud palju, kuid see teebki teksti huvitavaks. Raamatu esimeses osas, mis käsitleb ajavahemikku 1940–1960, on õnnestunult tabatud ajastu hõngu. Autor pole langenud kurtmise küüsi *à la* "näete, mida kõike vanem põlvkond üle on pidanud elama!", vaid kujutab perioodi asjalikult ja kohati teravmeelseltki:

"Kõige veatum oli kristallpuhas kangelane. Reeglikohaselt oli ta partorg, mõnikord lihtsalt vana kommunist, sageli ka parteitu bolševik. Teda konkretiseeris üksainus joon – alalõpmatu heatahtlik naeratus ja elutark vaa-de silmades. /—/ Ühtlasi tegi ta oma erilise läbinägelikkuse või õigemini vaistuga kindlaks klassivaenlased ja kahjurid... /—/ Siiski ei sekkunud kristallpuhas kangelane sündmuste käiku enne õiget hetke, et asjaosalised saaksid klassivõitlust tunda omal nahal" (lk 12).

Arvestades, et konjunktuur võib muutuda, on Lias kommunistide väljajanaermisega hulljulge sammu astunud. Kui meil viie aasta pärast peaks tulema vasakradikaalset haridusminister, mis saab siis temast ja tema õpikust?

Kummardus eksiilkirjanikele

Juba on kritiseeritud õpiku ebaõiglasi proportsioone: kõigile kirjanikele pole võrdselt ridu jagunud. Kes väärrib rohkem, kes vähem ruumi, otsustab kohtuniku rollis olev autor, seekord Pärt Lias. Järgmise (kas ka parema?) õpiku võib ju keegi teine kirjutada.

Pärt Lias,
Eesti kirjandus 12. klassile.
Kirjastus Koolibri 1996, 191 lk.

Siiski hämmastab "maamõodusüsteem" kohati ka allakirjutanut. Loen, et sõjajärgsed teosed olid "ühenäolised, hallid ja igavad; ühe ja sama dogma tüütud kordused" (lk 13) ning et "elujõu säilitas eesti kirjandus just võõrsil" (lk 125). Pagulaskirjanduse kooliõpikusse jõudmine on suurepärane, kuid miks on keeruline ja raskelt loetav, "räige ja harras" Ivar Grünthal (Rootsi) pälvinud ligi kolm lehekülge, samas kui kohaliku vasakpoolsuse väsimatut lipulaeva Uno Lahte tutvustab üksainus lause?! Ivar Ivaskile on kogu viis lehekülge pühendatud... Kuuldavasti ongi teos juba rahvusvahelist vastukaja äratanud: ehk hakkavad sellest õppima ka eesti noored välismaal!

Õpik nagu konspekt

Kuigi põnevast ja kergelt loetavast õpikustki võib saada bestseller, nagu juhtus Taanis J. Gaarderi filosoofiaõpikuga "Sofie maailm", huvitab õpetajaid kõigepealt see, kas temast tunnis abi on.

Liase õpik sarnaneb ideaalse konspektiga: tekst on hästi liigendatud lühikeste, tabavate, sageli poeetiliste pealkirjadega (Eluäng ja mäng; Auru katla tantsud; Nõidusunest ärkamine jt); kõik autorid ja teosed, samuti terminid ja olulised tarkused on rasvases kirjas. Ehk tõesti pääsevad õppurid nüüd tüütust konspekteerimisest, et selle asemel keskenduda kirjanduse lugemisele ja arutlemisele. Pea kõiki esitatud kirjanikke ja paljude raamatute esikaasi saab fotodelt oma silmaga näha, mis nõnda paremini meelde jäävad või meelde tulevad.

Teisalt meenutab õpik teatmeteost – tekst on nii mõttetihed ja kaasaegsete terminitega ülekülvatud. Lõpus olev sõnaseletus võiks olla põhjalikum, hakkas silma mitu mõistet, mis gümnaasiumiõpilasele selged ei pruugi olla, kuid mille tähendusi tagant ei leidnud: autoparoodia, marginaalne, grotesk, mudelsituatsioon. Niisuguse terminoloogia kasutamine eeldab õpetajalt ajaga kaasaskäimist, moodsa kultuurikeele valdamist. Konspekt–õpik annab pidepunktid, luustiku, millele liha ümber kasvatama peab iga õpetaja ise.

ELO LINDSALU